

Љубомир Лукић

Богословија Светог Арсенија, Сремски Карловци

Педагошки рад митрополита Антонија Храповицког

Сажетак: Митрополит Антоније Храповицки се петнаест година бавио педагошким радом у духовним академијама и семинаријама Руске Цркве, што као професор, што као ректор. Циљ духовних школа је, по њему, стицање црквености, као основног предуслова доброг пастира. У семинаријама и академијама дисциплина мора да се темељи на љубави, тако да ту љубав ученици осете. Са друге стране, ученици што раније треба да се укључе у мисионарску и проповедничку делатност, како би схватили неопходност живог општења са народом. Овакав приступ раду са ученицима није увек налазио на одобравање више црквене власти.

Кључне речи: Митрополит Антоније Храповицки, педагошки рад, духовне академије и семинарије.

Почеци црквено-просветног рада

Алексеј Павлович Храповицки бива пострижен 18. маја 1885. године, од стране еп. Арсенија (Брјанцева), тадашњег ректора, само четири дана по завршетку СПБДА, добивши име Антоније. Постављен је на дужност помоћника инспектора академије.

Приметивши блискост младог јеромонаха са студентима, ректор еп. Арсеније тражи од њега да му реферише о свим нарушавањима дисциплине са стране студената. О. Антоније се није могао сложити са таквим методом који не зна за праштање, те моли ректора да га пребаци на неку другу дужност. Ректор је у овом поступку видео непоштовање свога ауторитета, те реши да казни младог монаха. Из престоничке академије бива пребачен у провинцијску Холмску семинарију. Та семинарија је имала свега два разреда.¹

На путу за Холм свраћа у Кијев. Овде се упознаје са српским митрополитом Михајлом, који се због политичких неприлика у Србији обрео у Кијеву.

Живаљ око Холмске семинарије чинили су претежно људи који су се недавно вратили из унијатства, те је семинарија имала донекле и мисионарски карактер, што је било веома блиско срцу младог јеромонаха.

Свега годину дана се задржао на дужности у Холму, јер га нови ректор Антоније (Вадковски) враћа у Петербург и поставља за в.д.доцента Академије на катедри Светог Писма Старог Завета.²

На почетку службе у Академији упознаје се са о.Јованом Кронштадским, Велики пастир је био пресрећан што се дух благочестивости негује захваљујући младим монасима.³

¹ Рклицкий, Н., (2004), *Митрополит Антоний (Храповицкий) и его врем 1863–1936*. Нижний Новгород, Кн. первая, Т.1. с.115.

² У овом периоду настају његови радови „Гумачење на Књигу пророка Михеја“ (1890) и „О правилама Тихонија (Донатиста) и њиховом значењу за савремену егзегетику“ (1891). — Љ. Л.

³ Рклицкий, Н., (2004), *Митрополит Антоний (Храповицкий) и его врем 1863–1936*. Нижний Новгород, Кн. первая, Т.1. с.130.

1890. постаје ректор Санкт-Петербуршке духовне семинарије, поставши уједно и архимандрит. Ова семинарија, за разлику од Холмске, није на њега оставила посебан утисак. После пола године постаје ректор Московске духовне академије.

Ректор московске духовне академије

Пре него се почне разматрати рад новог ректора Московске духовне академије, треба рећи пар речи о ситуацији у овој школи до његовог доласка. Ово је неопходно да би се увидео контраст у раду двојице ректора, и наравно, да се боље истакну педагошке методе митрополита Антонија.

Претходник младог архимандрита Антонија на месту ректора МДА био је епископ Христифор (Смирнов), човек који је желео да уздигне ауторитет власти, првенствено ректорске. Никада се није дружио са професорима. Из свог стана је одлазио одмах у учионицу. Ту би му ђаци и приликом доласка и одласка певали архијерејско *Досјојно*, тако да је за лекције остајало мало времена.

После једног тешког и суморног периода у историји Московске академије, на њено чело долази личност сасвим супротног духа, човек пун оптимизма, млади архимандрит Антоније (Храповицки). Имао је свега 27 година. Укратко га описују овако: „Стигао је нови начелник, живахан, талентован, добар говорник. Ипак, веома је млад. Дај Боже да успешно изврши тежак задатак, на који је призван!“⁴

Приликом служења прве Литургије, на празник Богојављења, говори о смирењу и одрицању од себе. Ове врлине показује Спаситељ крстивши се од Јована, а на њима треба да се темељи однос не само ректора са професорима и студентима, него свих међу собом.⁵ Архиепископ Сава (Тихомиров) сведочи, да је архимандрит Антоније од првих дана заволео Академију због њеног црквеног духа, који се у њој јаче осећао него у престоничној Санкт-Петербуршкој.⁶

Млади ректор је требао да реши проблем дисциплине студената. Живећи далеко од црквених догађања, студенти су били незаинтересовани за неки озбиљнији рад. Формално су испуњавали онолико, колико се од њих тражило, а своје слободно време су проводили у пијанчењу. То је била нека врста испуњавања времена и бежања од досаде. У писму своме пријатељу, архимандриту Михаилу (Грибановском), Антоније Храповицки изражава занимљиву мисао, како је разлог оваквог стања то што студенти виде само одређене личности које дају добар или лош пример. Међутим, они не виде да смо сви једна органска целина. Разлог је то, што нико није толико заокупљен Христом, да би заборавио на себе.⁷

Сасвим је јасно да је ректор био тај, који је требао да пробуди жељу код студената за служење Богу и Цркви. Не нарушавајући захтеве школске дисциплине, о. Антоније је, у складу са својим погледима на образовно-педагошки рад, у корену изменио те односе. За основ односа према студентима узео је морални утицај на њих, који се темељио на личном подвигу. У своме стану организује разговоре на теме одређених црквених проблема, сам излаже своје мишљење, али као старији, искуснији пријатељ. Његове беседе су почињале са питањем: „И, браћо, шта има ново у науци, литератури и животу?“⁸ Будући митрополит говори о неканонично-

⁴ Смолич, И. К., (1996), *История Русской Церкви*, Кн. VIII, Ч.1, Москва., с.475.

⁵ Рклицкий, Н., (2004), *Митрополит Антоний (Храповицкий) и его время 1863–1936*. Т.1. с.160.

⁶ По Краля, А., Цит. дело, с.34.

⁷ Грибановский, М., *Письма епископа Таврического Михаила (Грибановского)*. <http://www.stphilaret.ru/favor/bogosl24.htm>.

⁸ Рклицкий, Н., (2004), *Митрополит Антоний (Храповицкий) и его время 1863–1936*. Нижний Новгород 2004., Кн. первая, Т.1. с.167.

сти Синодалне управе, о потреби сазивања Помесног сабора и обнови Патријаршије у Русији. Под утицајем архимандрита Антонија, млади студенти формирају свој став са којим иду на предано служење Цркви.⁹

Отац Антоније је говорио ученицима о значају проучавања светске литературе. Објашњавао је важност Достојевског, Толстоја, Пушкина, Гогоља и многих других. Карактеристична је његова мисао: „Замислите, колико проучавање овакве литературе, проучавање дубоко и пастирско, јесте необходимо ученицима духовних школа, изолованим од живота, и зато лишених могућности да га непосредно проучавају“.¹⁰ Ректор је, иначе, највише ценио Достојевског.

Утицај младог ректора се показује и на другим пољима. Захваљујући њему, студенти активно проповедају не само у академијском храму, већ и у осталим црквама у Сергијевом Посаду.

Архимандрит Антоније се трудио да што већи број студената привуче пастирском служењу, јер је мали број свршених академиста примао свештени сан. То је била трагедија академија тог периода. Са оваквим стањем нови ректор није желео да се помири, што и видимо из речи проф. Стојановића да „ако нам је познато његово одређење науке пастирског богословља као науке о самоусавршавању и саморазвијању, јасно је да је његов став у вези призивања пре реакција на једно мишљење, него што је коначан став.“¹¹

Зато архимандрит Антоније и одлучује да предаје Пастирско богословље у обе академије. Говорећи о насталој ситуацији, која траје већ 40 година каже: „Радови из Пастирског богословља су престали уопште да се појављују. Уместо њега појавило се Практично руководство за пастире¹², у којем се служење пастирско разматра као проста сума различитих црквених, канцеларијских и економских обавеза, које уопште нису обједињене унутарњим расположењем свештеника, нити показивањем дејства божанске благодати у њему.“¹³

Мисли архимандрита Антонија биле су плод његовог, без обзира на младост, духовног опита, размишљања, анализа и трезвеног погледа на савремено стање друштва.

Нарочити утисак на ректора су оставили професори академије и то: философ В.Д. Кудрјавцев, црквени историк Е.Е. Голубински, а поштовао је и В.О. Кључевског. Од професора Московског Универзитета одржавао је везе кнежевива Трубецким, Н.Ј. Протом који му је организовао сусрет са Л.Н. Толстојем, а посебно са протјерејем Александром Михајловичем Иванцов-Платоновим.

Неко време помоћник младог ректора као инспектор је јеромонах Сергије (Страгородски), ученик архимандрита Антонија из Петербурга. Касније, када објица већ постану митрополити, њихови животни путеви ће се разићи управо због питања будућности Руске Цркве.

⁹ „Ми смо били затворени у себе, знали смо само за књиге, предавања, испите, а према друштвеном животу смо били равнодушни. Архимандрит Антоније нас је раздрмао, запалио је у срцима нашим појам ка црквено-друштвеном раду, пробудио је осећај дужности службе Цркви и друштву, кренути са црквеним знамењем на арену друштвеног живота.“ Георгиевский, Е., Цит.дело с.26.

¹⁰ Храповицкий, А., (1969), *Заметки о нашей духовной школе у Новый опытъ учения о богопознанию*, Нью Йорк, Т.ХVII, с.145.

¹¹ Стојановић, Љ., (2003), *Пастирско служење*, Београд — Зрењанин, с.174.

¹² „Наука 'Практично руководство за пастире' је млада наука. Њену појаву је изазвао Устав духовне школе из 1867. године. Наука ова је створена путем сједињења Пастирског богословља са Црквеним правом. Притом, из Пастирског богословља наша наука је узела појам о моралном идеалу пастира и његовим моралним обавезама. А из Црквеног права је узела црквене и грађанске одредбе о Цркви.“ — Талызин, В. И., (1957), *Практическое руководство для пастиря*, Загорск, машинопис, с.3.

¹³ Храповицкий, А., (1994), *Пастирское богословие*, Свято-Успенский Псково-Печерский монастырь с.89.

Архимандрит Антоније започиње рестаурацију академијског храма, обраћа већу пажњу и на Црквено-археолошки музеј при МДА. Музејска збирка, премештана на друго место, почиње да се значајно увећава.¹⁴

Заслуга архимандрита Антонија се огледа и у оснивању журнала „Богословский Вестник“, који излази од 1891. Имао је пет целина: 1) дела св.отаца; 2) богословска истраживања и чланци; 3) хроника академијског и друштвеног живота; 4) критике, рецензије и библиографија; 5) прилози.¹⁵

Премештање архимандрита Антонија у Казањ је везано за долазак архиепископа херсонског и одеског Сергија (Љапидевског) на катедру митрополита московских 1893. године.

Приликом првог сусрета са новим митрополитом Сергијем, архимандрит Антоније је схватио да њих двојица неће моћи да сарађују. Нови митрополит забрањује напуштање лавре без дозволе и професорима, а за ученике је рекао да морају прекинути све активности и вратити се искључиво учењу. Митрополит Сергије је био „човек старе Филаретовске школе, са њеном сувом и суровом дисциплином, и наравно, није му се свидео нови дух у педагогици архимандрита Антонија.“¹⁶ Жељезне дисциплине ипак није било. Због тога на све молбе ректора, митрополит одговара прво негативно, а после их уопште игнорише. Архимандрит Антоније 1894. године моли Виктора Карловича Саблера, тада саветника обер-прокурора, да га премести на неко друго место, јер не може да сарађује са новим митрополитом. Крајем јула 1895. одређена му је нова дужност — ректор Казањске духовне академије.

Ректор Казањске духовне академије

Двадесет четири године ректор Казањске духовне академије је био протојереј Александар Поликарпович Владимирски (1871–1895)¹⁷, веома пријатан човек, са осећајем за потребе и студената и професора. У његово време није било никаквих инцидената. Међутим, он је био за строго придржавање правила, тако да никаква ванстудентска активност није могла да заживи.¹⁸ И поред тога, ректора су и ђаци и професори звали татица (папeњка), изражавајући тако своју љубав према њему.

Архимандрит Антоније је у почетку имао проблем сасвим супротан ономе при доласку у Сергијев Посад. Овог претходника су волели, а према њему су се односили као према странцу. Сматрали су да је једини разлог одласка бившег ректора тај, да се новом ослободи место. Међутим, убрзо проналазе у новом ректору сродну душу.

Сада је архимандриту Антонију био широм отворен пут за испољавање својих педагошких идеја, тим пре што је у надлежним епархијалним архијерејима архиепископима Владимиру (Петровом) и Арсенију (Брјанцеву) увек имао подршку. Његовим доласком студенти се активно укључују у црквени и друштвени живот

¹⁴ Краља, А., Цит. дело, с.72.

¹⁵ Ово веома важно дело налазило се под цензуром архимандрита Антонија, који је увек имао довољно храбрости да објави чланке који се нису увек свиђали званичној власти. Тако се чланак А. А. Кирјева о старокаатолицима није свидео обер-прокурору Победоносцову, — Краља А., Цит. дело, с.78

¹⁶ Георгиевский, Е., Цит. дело с.68.

¹⁷ „Када је протојереј Владимирски био са почастима пензионисан и постао члан Просветног комитета при Св. Синоду, за његовог прејемника био је назначен, како је већ речено, млади архимандрит Антоније Храповицки“ — Смолич, И. К., (1996), *История Русской Церкви*, Кн. VIII, Ч.1, Москва, с.482.

¹⁸ Краља, А., Цит. дело, с.105.

Казања. Настављена је пракса проповедања студената по храмовима, разговори на духовне теме са народом, с тим што су овде студенти ишли по целом граду (школе, разна друштва, затвори, болнице, касарне...) ¹⁹

Да би имао већег успеха у овом делу, нови ректор премешта свој стан у тај део Академије где су биле студентске учионице и спаваонице.

Архимандрит Антоније је дошао на идеју да се уведе обавезна униформа за студенте, а по жељи су могли да носе и духовну (тј. подрасник). Ову идеју је одобрисао Синод 1896. године, и увео као обавезу за све Академије. ²⁰

Уводи се пракса служења литургије и на другим језицима (грчком, грузинском и монголо-бурјатском језику.) ²¹ То није случајно, јер је ова академија имала мисионарску оријентацију.

Године 1897. архимандрит Антоније бива хиротонисан за епископа чебоксарског, викара казанске епархије, с тим што остаје на дужности ректора Академије. С једне стране хиротонија ректора за епископа подигла је углед Академији, а са друге епархијске обавезе нису дозвољавале да се ректор у довољној мери посвети Академији. ²²

За пет година, колико је архимандрит Антоније управљао Казањском духовном академијом, она од најмање постаје највећа по броју студената. Године 1889. је имала скоро 300 студената, не убрајајући слушаоце мисионарских курсева. ²³

Крај XIX века је уједно и крај делатности епископа Антонија као ректора. У јулу 1900. му је додељено управљање уфимском епархијом. После летњег распуста, на предлог протојереја Николаја Виноградова, инспектора Академије, епископ уфимски и мензељски Антоније је постао почасни члан Казањске академије. ²⁴

Педагошки метод митрополита Антонија карактерише се као супротност формализму, схоластици и свему што је у супротности са животом и личном иницијативом. ²⁵ Његов однос према студентима је био као према браћи, а не као строги начелник према потчињенима. Никакве принудне мере немају користи. Све што раде, студенти треба свесно и савесно да испуњавају. Ово не значи да је дисциплина слаба. Напротив, остају иста правила, али се онај који је погрешно исправља саветом, објашњавањем последица таквог понашања, а не строгим казнама, при чему и даље остаје при мишљењу о исправности свога поступка. Са друге стране, не толерише се лицемерно кајање као начин избегавања казне.

Главни циљ је црквеност, која се постиже првенствено личним примером. Сталне забране и формализам не могу успоставити црквеност. Када је једанпут у храм дошло мало студената, владика их је после богослужења окупио у учионици и почео да их убеђује да долазе у храм. ²⁶ Професор А.Д. Бељајева га је окарактери-

¹⁹ Треба рећи да ова пракса и дан данас постоји у МДА (Љ. Л.)

²⁰ Краља, А., Цит. дело, с.120.

²¹ Краља, А., Цит. дело, с.129.

²² На предлог архиепископа Арсенија (Брјанцева), епископ Антоније је добио следећа задужења: 1) управљање Академијом; 2) управа мисионарским курсевима; 3) управа Спаским и Теодоровским манастирима; 4) контрола наставе веронауке; 5) организација проповедања студената по Казању; 6) брига о казанској и чистопољској гимназији и 7) вршење богослужења у Академији. Краља, А., Цит. дело, с.137.

²³ Краља, А., Цит. дело, с.113.

²⁴ Краља, А., Цит. дело, с.158.

²⁵ „Филарет Московски је покоравао својој мудрошћу, Болотов и Глубоковски притискали су све колосалним теретом своје начитаности и владња научним методом, Јован Кронштатски пре свега је био молитвеник итд, а Антоније је покоравао, очаравао силом свог моралног утицаја на омладину. Он је неприметно, некако аутоматски упетљавао младе душе силом свог пастирског утицаја, својом састралном љубављу. Он није само проповедао ту љубав, него је њу и остваривао.“ — Керн, К., (2002), *Воспоминания*, Москва, с.121.

²⁶ Краља, А., Цит. дело, с.152.

сао: „Фанатик аскетизма, али фанатик нежни и кротки.“²⁷ Начин рада митрополита Антонија у црквеној просвети је за крај XIX века био велика новина, једно велико освежење. Настојао је да студенти осете љубав својих предавача, који им не само предају знање, већ им показују како да постану „ловцима људи“²⁸ Потребно је да се стекне љубав, јер „љубав никад не престаје, док ће пророчтва настати, језици ће замукнути, знање ће престати“²⁹

Резюме: Митрополит Антоний Храповицкий пятнадцать лет занимался педагогической деятельностью в духовных академиях и семинариях Русской Церкви, отчасти в должности преподавателя, а отчасти в должности ректора. Цель духовных школ, по мнению митрополита Антония, состоит в приобретении церковности, как важнейшего качества доброго пастыря. В семинариях и академиях дисциплина должна основываться на любви, которую ученики могли бы почувствовать. С другой стороны, студенты должны как можно раньше включаться в миссионерскую и проповедническую деятельность, чтобы понять необходимость живого общения с народом. Такой подход в работе со студентами не всегда был одобряем церковным начальством.

Ключевые слова: Митрополит Антоний Храповицкий, педагогическая деятельность, духовные академии и семинарии.

Извори и литература

- Георгиевский, Е., (2006), *Пут моей жизни*, Москва;
- Грибановский, М., *Письма епископа Таврического Михаила (Грибановского)*.
<http://www.stphilaret.ru/favor/bogosl24.htm>;
- Керн, К., (2002), *Воспоминания*, Москва;
- Краля, А., (2003), Деятельность митрополита Антония (Храповицкого) в должности ректора духовных Академий, Сергиев Посад;
- Рклицкий, Н., (2004), *Митрополит Антоний (Храповицкий) и его врем 1863–1936*. Нижний Новгород, Кн. первая, Т.1.;
- Смолич, И.К., (1996), *История Русской Церкви*, Кн. VIII, Ч.1, Москва.;
- Стојановић, Љ., (2003), *Пасиџирско служење*, Београд — Зрењанин;
- Талызин, В.И., (1957), *Практическое руководство для пастыря*, Загорск;
- Храповицкий, А., (1969), *Заметки о нашей духовной школе у Новый опытъ учения о богопознании*, Нью Йоркъ., Т.XVII;
- Храповицкий, А., (1994), *Пастырское богословие*, Свято-Успенский Псково-Печерский монастырь.

²⁷ Исто.

²⁸ Мт 4,19.

²⁹ 1.Кор 13,8.